

PROBLEME DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ ÎN DEZBATEREA REVISTEI «TRANSILVANIA»

CONSTANTIN CATRINA

Continuând aspirațiile generației sec. al XVIII-lea și inspirându-se din ideologia revoluției de la 1848, inițiatorii Asociațiunii transilvănene pentru literatură și cultura poporului român, mișcare culturală cunoscută și sub numele cel mai popular de «Astra», au desfășurat de-a lungul multor decenii o vastă operă de mobilizare în vederea ridicării culturale a poporului român¹.

Printre obiectivele înscrise în programul de activitate al «Astrei», încă din momentul înființării sale la 23 octombrie—4 noiembrie 1861, subliniem hotărârea adunării generale ținută cu această ocazie de a tipări și o revistă care să oglindească în mod permanent programul său de activitate.

După șase ani de întârziere din motive de ordin material, revista «Transilvania» apare în ianuarie 1868 la Brașov și reprezintă organul de presă al «Astrei», creat «*pentru publicarea afacerilor ei și pentru lățirea mijloacelor înaintării literaturii și culturii poporului român*»².

¹ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru urea din 1818*, București, 1968, p. 69.

² *Acele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, p. 34; apud: V. Curticăpeanu, *op.cit.*, p. 84.

Cu o tematică deosebit de variată, din care nu lipsesc multiplele aspecte ale etnografiei, artei populare și folclorului românesc, revista «Transilvania» este socotită ca cea «*mai strălucitoare dintre publicațiile puse în slujba realizării programului de muncă al «Astrei*», a cărei «*existență și activitate a vibrat — după cuprinzătoarea formulare a lui Bariț — în tot corpul națiunii din toate țările locuite de români*»³.

Bogat documentată, revista «Transilvania» înmănunchează în cele 85 volume ale colecției sale «*un adevărat tezaur de materiale*»⁴, axat pe cunoașterea și înțelegerea culturii poporului român din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea și din primul pătrar al sec. al XX-lea.

Istoricul, filologul, etnograful și folcloristul, activistul cultural ca și oricare cititor dornic să cunoască creația înaintașilor săi, este mișcat de entuziasmul și claritatea ideilor puse în dezbaterea acestei reviste românești.

Pe baza fondului de materiale publicate, a inițiativelor și rezultatelor din acest domeniu al culturii spirituale, se pot contura următoarele preocupări etnografice și de artă populară românească ce au apărut de-a lungul anilor în paginile acestui organ al mișcării culturale din Transilvania:

1. Atragerea, stimularea și îndrumarea entuziaștilor în ceea ce privește dezvoltarea unei activități monografice, ca principală metodă de studiu și cunoaștere a satului românesc.
2. Organizarea de expoziții etnografice și culturale, mijloc de educare patriotică a maselor.
3. Popularizarea și valorificarea artei românești, acțiune realizată prin editarea unor valoroase lucrări de artă.
4. Informarea permanentă a cititorilor cu principalele probleme de specialitate apărute în diferite publicații și mai ales cu acele aspecte referitoare la cultura materială și spirituală a românilor din Transilvania.
5. Organizarea muzeului istoric și etnografic din Sibiu, acțiune de mare inițiativă a «Asociațiunii», transformată în «*cea mai splendidă sărbătoare culturală*»⁵, cum se precizează în mai toate materialele referitoare la această realizare.

★

Reluând ordinea acestor momente cronologice referitoare la principalele acțiuni ale revis-

³ *Transilvania, indice bibliografic selectiv*, vol. II (1918—1946), Cluj, 1966, p. III.

⁴ *Transilvania, indice bibliografic colectiv*, XXVI (1895)—XLVIII (1917), Biblioteca Centrală a Universității «Babeș-Bolyai», Cluj, 1964, p. 16.

⁵ «Transilvania», an XXXVI, 1905, nr. V.

tei « Transilvania » pe drumul cunoașterii și afirmării valorilor spirituale și materiale ale poporului român, subliniem aportul deosebit ce s-a adus în decursul anilor, la întocmirea monografiilor sătești — documente de mare valoare, privind istoria, economia și folclorul diferitelor localități. Acestea este domeniul în care s-au depus nenumărate eforturi, s-au declanșat bogate inițiative, s-au scris și popularizat valoroase pagini de viață ale poporului nostru.

Studiind fie « Monografia comunei Orlat », « lucrare premiată la concursul organizat de tinerimea română din Sibiu »⁶, fie « Monografia comunei Râșinariu » a lui Victor Păcală, valoroasă tipăritură, de altfel lucrarea fiind premiată și de Academie⁷, cercetătorul zilelor noastre recunoaște în aceste pagini de cald patriotism dorința tuturor celor ce au avut asemenea preocupări « de a ajuta la ridicarea vieții satelor respective, pornind de la cunoașterea condițiilor grele din trecut »⁸.

Pentru îndrumarea și antrenarea monografiștilor, aceștia fiind în general învățătorii satelor, revista « Transilvania » a publicat îndrumări și organizat concursuri cu premii în vederea redactării celor mai valoroase monografii sătești, insistându-se pe parcursul anilor la îmbogățirea metodelor de cercetare. Așa, de exemplu, pe marginea regulamentului de concurs inițiat pentru redactarea monografiilor sătești și publicat în nr. 131/1894 al « Tribunei », cronicarul revistei « Transilvania » sublinia că îndrumarul la care ne referim a fost greșit conceput, de pildă « accentuarea că scrierile au să fie monografii economice, au rădăcit preocuparea monografiștilor »⁹. Analizând « Monografia comunei Orlat », același cronicar menționează că « După ce se vorbește despre toate vitele și alte animale, abia aflăm cîți locuitori are Orlatul »¹⁰.

Din aceste cîteva exemple se poate desluși drumul bogat în realizări științifice pe care l-a croit revista « Transilvania ».

Considerăm însă că aceste rezultate obținute în domeniul monografic, le putem înțelege azi și mai mult sensul, legându-le de activitatea școlii sociologice românești de la București cu întemeietorul ei, Dimitrie Gusti¹¹, cit și de contribuția unor cercetători contemporani ce

continuă studiul monografic al satului socialist¹².

Acțiunea de popularizare a celor mai variate aspecte ale culturii materiale și în special a portului popular românesc, problemă înscrisă în programul « Astei » prin îndemnul permanent al lui George Barițiu, — el însuși autor al unui important studiu privind « Porturile românești »¹³ cit și organizator al primelor expoziții etnografice și de artă populară a românilor transilvăneni, (Brașov, 1862 și Sibiu 1881) — a continuat cu multă energie și s-a concretizat în paginile revistei « Transilvania », în special prin propunerile și tematica de alcătuire și tipărire a unor albume menite să păstreze și să valorifice portul popular al românilor din Transilvania. « Căci adunarea la un loc a costumelor naționale originale în industria de casă a poporului român, este mai presus de orice îndoaială »¹⁴.

Iată că îndemnul susținut cit și bogățiile artei populare și tradițiile naționale « inspiră secția istorice a asociației ideea întocmirii și tipării unui album asupra costumului național românesc ». În ședința din 18 februarie 1902, secția de istorie a decis să se compună un album al costumelor naționale românești de pe teritoriul Ungariei și Transilvaniei. La început se preconizează adunarea de fotografii ale costumelor, apoi V. Goldiș vede realizarea albumului prin studiul sistematic al teritoriului Transilvaniei de către referentul secției¹⁵.

Urmărind fotografierea în color a pieselor de port ca și a « fesăturilor originale », apreciem această inițiativă ca pe o valoroasă metodă de cercetare a artei noastre populare. Propunându-se ca în fiecare comună să se fotografieze « un bătrîn și o bătrînă, un bărbat și o femeie, un fecior și o fată, un băiat și o fetiță »¹⁶, revista « Transilvania » urmărea de altfel cuprinderea tuturor generațiilor într-o istorie a portului din Transilvania. Rezultatele obținute pe această linie și în special cele obținute de Dimitrie Comșa, Minerva Comșa, Victor Păcală, Octavian Tăslăuanu și alții sint dintre cele mai semnificative, căci « Albumul de creștături, ca și cel de

⁶ « Transilvania », an XXVII, 1896, nr. I — II, p. 80 — 81.

⁷ Victor Păcală, *Monografia comunei Râșinariu*, Sibiu, 1913; Ion Drăgoescu, *Activitatea monografică a lui Victor Păcală*, în « Revista de etnografie și folclor », București, 1967, nr. 3, p. 245 — 251.

⁸ Corneliu Irimie, *Monografiile sătești*, în « Contemporanul », nr. 1 (1108) din 5 ianuarie 1968.

⁹ « Transilvania », an XXVII, 1896, nr. III, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹¹ Dimitrie Gusti, « Opere alese », București, 1965, ediție îngrijită de Ovidiu Bădina și Octavian Neamtu.

¹² Vezi în special ciclul de articole privind « Monografia satului » semnate de O. Neamtu în « Îndrumătorul cultural » pe anul 1967, ca și articolul lui C. Irimie, *Monografiile sătești*, în « Contemporanul » nr. 1 (1108), din 5 ianuarie 1968.

¹³ Nicolae Dunăre, *Un studiu al lui George Barițiu despre portul național*, în SCIA, București, 1956, nr. 1 — 2, p. 282 — 284; Ion Drăgoescu, *George Barițiu, pionier al muzeografiei românești*, în « Revista Muzeelor », București, 1966, nr. 6, p. 317 — 320; V. Curticipeanu, *Întemeierea societății « Astea » și rolul ei în cultura poporului român (1861)*, în « Studii », București, 1961, an. XIV, nr. 6, p. 1149 — 1454.

¹⁴ « Transilvania » și « Analele Asociației... », an XXXIII, nr. III, 1902, p. 145 — 147.

¹⁵ V. Curticipeanu, *op.cit.*, p. 82.

¹⁶ « Transilvania » și « Analele Asociației... », an XXXVI, nr. II, 1905, p. 115 — 119.

cusături și țesături, însemnă o adevărată revelație pentru arta decorativă»¹⁷. Totalizând un număr de 243 obiecte cromolitografiate și adunate din 139 comitete ca: Sibiu, Alba Inferioară, Bistrița, Brașov, Cojocna, Făgăraș, Hunedoara, Caraș-Severin, Mureș, Turda, Odorhei, Tirnava Mare, Tirnava Mică etc., «Albumul de creștături în lemn» al lui Dimitrie Comșa, reprezintă și azi un prețios document privind arta lemnului din aceste ținuturi românești.

Este locul să apreciem aici — cit ne este posibil, permanentă hărnicie a profesorului Dimitrie Comșa, care ani de-a rândul a adunat cu răbdare și știință, comorile artei noastre populare. Scriind despre acest intelectual inimos, istoricul Nicolae Iorga sublinia: «Căci ce n-a făcut el din cămășile și opragele, din covoarele și scoarțele, din furcile și uneltele gospodărești țărânești din Ardeal în albume a căror executare e o minune»¹⁸.

În domeniul artei populare, în special al portului popular și al artei lemnului, considerăm că materialele publicate în revista «Transilvania», ca și cele alcătuite la îndemnul acestui organ de cultură, nu au fost îndeajuns studiate.

Dar toate strădaniile depuse pe frontul cunoașterii și popularizării artei noastre naționale s-au dovedit și mai roditoare, o dată cu organizarea expoziției etnografice și culturale ce a avut loc între 19—28 august 1905 la Sibiu și inaugurarea Muzeului Asociațiunii la aceeași dată.

Hotărârea pentru organizarea unei bogate expoziții de artă populară a fost luată la 16 februarie 1905¹⁹. Colectivul de conducere al «Astreii» de pe atunci urmărea prin această acțiune realizarea unui dublu scop: desfășurarea unor bogate acțiuni prilejuite de inaugurarea «Casei naționale» — sediu de reședință și a muzeului «Astra» din Sibiu, dar mai ales realizarea unor metode de educație patriotică prin acele obiecte de artă populară și obiceiuri «care să prezinte un tablou cât mai complet și fidel al acestor stări ale poporului nostru, care încorporează însușirile caracteristice ale individualității sale etnice, și să arate totodată și fazele și momentele mai însemnate ale renașterii și dezvoltării sale culturale»²⁰.

Studiind propunerile pentru organizarea expoziției etnografice și istorice-culturale, recunoaștem în tematica acesteia preocuparea inițiatorilor de a oglindi, prin obiectele și materialele expuse, întreaga viață materială și spirituală a românilor din Transilvania.

Prin amenajarea celor trei mari case țărânești cu întreaga lor înfățișare, adică: port, mobilier,

obiecte legate de industria casnică, precum și prin reliefarea ocupațiilor (agricultură, vinat și pescuit, industria minieră), ca și a obiceiurilor și credințelor, la care mai adăugăm «partea istorică» și «partea culturală», expoziția din august 1905 a reprezentat o icoană fidelă a puterii creatoare a poporului nostru pe drumul afirmării sale naționale. Cu această expoziție s-au pus de altfel bazele muzeului Asociației, «ansamblul cel mai puternic, cu care își apără un popor originea, individualitatea și tot ce a moștenit de la străbuni»²¹.

Urmărind aportul adus de această revistă pe linia cunoașterii valorilor materiale și spirituale ale poporului român — ne referim la perioada anilor 1898—1920 — trebuie să scoatem în evidență munca și elanul dovedit de-a lungul anilor de nume ca: Dimitrie Comșa cu lucrările sale: «Album artistic» (modele de țesături și cusături)²² și «Creștături în lemn»²³; Oct. Tăslăuanu, pe care îl putem considera pe drept cuvânt animatorul preocupărilor etnografice ale revistei «Transilvania», cu studiile și recenzii: «Păstoritul» (Scurt rezumat din însemnările lui G. Weingard)²⁴, «Costume românești» (Indicarea unor izvoare de stampe, desene și fotografii reprezentând porturi vechi românești)²⁵; pe Victor Păcălău cu studiile privind «Construirea și întocmirea locuinței și a celorlalte clădiri economice»²⁶; Al. Crișan, «Case românești din Bihor» (De la Beiuș spre Munții Apuseni și Zarand)²⁷ etc.

După 1918—1920, în paginile revistei semnează destul de frecvent nume binecunoscute etnografiei românești. Amintim aici pe I. Mușlea, Iuliu Moisiu, Teodor Onișor, G. Oprescu, Emil Racoviță, Romulus Vuia etc., despre a căror activitate vom scrie într-o altă comunicare a noastră privind problemele de etnografie și artă populară publicate în «Transilvania» după anul 1920.

În problema pe care am prezentat-o în mod deosebit, revista «Transilvania», alături de alte publicații surori ca «Foaie pentru minte, inimă și literatură», «Gazeta Transilvaniei», «Tribuna» etc., și-a adus o aleasă contribuție privind popularizarea valorilor materiale și spirituale ale poporului român, dovedind prin materialele publicate, unitatea și specificul de veacuri al românilor de pretutindeni.

¹⁷ Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea expoziției, în 19.VIII, 1905, p. 162—171, în «Transilvania», an XXXVI, nr. V, 1905.

¹⁸ «Transilvania», 1905, p. 115—117.

¹⁹ «Transilvania», 1910, p. 162—171 (cu 21 fig. în text).

²⁰ «Transilvania», 1910, p. 138—140.

²¹ «Transilvania», 1910, p. 137—138.

²² «Transilvania», 1910, p. 57—84.

²³ «Transilvania», 1910, p. 96—97.

¹⁷ «Transilvania», an XLI, nr. IV, 1910, p. 162—171.

¹⁸ N. Iorga, *Oameni care au fost*, (vol. II), București, 1967, p. 265.

¹⁹ «Transilvania», 1905, an XXXVI, p. 1—6.

²⁰ *Ibidem*, p. 18.